

Bijeljina

Žena. Ja imam 46 godina.

Muž. Ja imam 53 godine.

Žena. Prije rata, naš život nije mogo bit bolji. Živili smo onako skromno, djecu smo školovali. On je radio u firmi vojnoj, kao građevinski radnik. Djecu sam školovala od njegove jedne plate.

Super smo živili, nije bilo nikakvih problema, dosta para, djeca. Imali smo dvije ćerke.

Ćerka starija završila trgovačku školu, druga završila frizerski zanat. Počele su bile da rade, jedna je radila dvije godine ova trgovački zanat što je završila. Ova je radila kod privatnika tri mjeseca, u tom se i zaratilo.

Ja sam mogla da živim, kako sam htjela. Tako je bio u nas život prije rata.

Posao je mogo da se nađe, samo jel se htjelo da se radi. Firme su bile, svugdje radile. Kome nije odgovaralo mogo je da se premješta iz firme u firmu. Moj muž nije se premješto, radio je u vojnoj firmi, gdje mu je plata bila dobra. Od njegove plate sam dvije kuće napravila.

Jednu sam napravila na selu u Teočaku, a posle sam sa sela sišla u Bjeljину dole, jer na selu nije bilo srednje škole, da bi djecu školovala. I u Bjeljini smo napravili jednu kuću.

Kuće sam napravila, stan je dobio od firme, sve sam to stekla prije rata. Stan je bio u Dubrovniku, u Hrvatskoj. To je sve od jedne njegove plate se stiglo, a sad nemam ništa.

Bosna je tada imala jaku ekonomiju. Svi, bez obzira ko, sav je narod mogo da živi kako je ko stio, samo ako je stio da radi. Život je bio, ne može biti bolje, svakome. Rijetko da je bilo ljudi siromašni, svako je steko, sve je imo, da mu ništa nije trebalo, a sad nemamo ništa. Sad smo svi isti.

Naša opština je imala mješano stanovništvo, ali uglavnom većina smo mi bili, Muslimani. Grad je kao grad sav od Muslimana bio, a okolna su sela srpska bila. Nisam imala srpskih prijatelja dok sam u Bjeljini bila, a gore na selu, u Teočaku, kad sam živila, jesam imala prijatelja. U selu nije nikad bio problem među komšijama.

Odnos između ljudi prije rata je bio da ne može bit bolji. Išlo se jedno drugom, ako ide neko u armiju, a prijatelj si s nekim, to je se zvalo.

Neko veselje kad je bilo, isto to je se išlo jedno drugom, bez obzira, nije se razlikovalo kakva je nacija, da li smo mi Muslimani, a oni Srbi. Nismo se odvajali. Bilo je prijatelja isto Srba, dobri prijatelja. I to sve dobri prijatelji prije rata, to su nam sad sve počinili za vrijeme rata. Sve zločine, to su nam oni učinili, koji su nam bili prijatelji.

Muž. Prije je bila druga politika, sve se slagalo fino, živili smo, nije niko pito koje si ti nacije, koje sam ja, koje je peti, deseti. A već sad, nas su ovi rukovodioci, oni ne mogu da se zdogovore. Nije u redu između njija prvo.

Žena. Prije rata što smo živili, da taj život nikad više nećemo da doživimo, nikad. Bez obzira, živili s njima, ne živili. Nikad našeg više života nema nakog, ko što je bilo prije rata. To možem da dodam.

Muž. Moglo je se da živi samo ako si stio da radiš, mogo si da živiš đe hoćeš. Al sad je nama nezgodno, mi ne možemo ni dobit poso, ni imamo đe da živimo.

Žena. Bilo mi prije rata bolje, radio je svugdje, stekla sve, sad nemam nigde ništa. Muž, njega više firma ne prima. Radio je tolike godine, 27, 28 godina, nema penzije, nema ništa.

Muž. Radio sam u Srbiji, Čačku pet godina, pa sam kasnije prešo u Dubrovnik. Nikad nisam imo problema zbog nacije. Radio sam sa Hrvatima, radio sam i sa Srbima, sa Muslimanima, al nije niko pito, ko si ti, šta si, nikad problema nisam imo. Nije bilo važno, nije niko pito, nije smetalo nikom, a sad već, sad je druga priča.

Žena. Jest mi otac moj govorio, kad su u Kninu ratovali, da će da bude rata. Ja nisam vjerovala, ali kad je zapucalo u Bjeljini, tad sam i ja osjetila. Ja sam bila sama sa ćerkom. Bilo je nešto oko deset, pola deset sati, ne znam tačno kazat koliko, al nije bilo više od pola deset naveče. Ja sam legla, tamo ćerka u sobu, ja sam ošla u kupatilo, u WC, čula sam nešto je zapucalo.

To je bilo 4. aprila 92. godine. Ja sam u kupatilu na prozoru pogledala, sa svijuju je strana pucalo. Ja sam ošla u sobu i ćerki sam rekla, ustaj, oblači se. Zaratilo se, puca.

Ona kaže, majka šta ti je, jesi poludila, nije se zaratilo. Ja kažem, jeste. U tome momentu, moja prva susjetka preko puta je doletila i kaže, "Sabina spakuj se, zove te ćerka da idete gore kod nje, zaratilo se". To je ta ćerka što se udala, na možda dva mjeseca nego što će se zaratiti.

Ja sam njoj rekla, ja neću od kuće nigdje. Preko puta moj rođak, kuća je njegova, sa balkona me je zovno. Kaže nemoj da budeš sama, hodi vamo.

Ja sam se obukla i kuću zaključala. Muž nije ni bio tu. On je bio u Crnoj Gori. I ja sam prešla tamo kod nji, tu smo bili. Spavali nismo, cjelu noć do zore to je pucalo. Tako da je se sve jedno drugom po mraku, od kuće do kuće išlo, pa javljalo. Ako je neko negde otišo, da budemo skupa.

U tome, mi smo tu sjedili kod tog mog rođaka, otišla sam ja do jetrve tamo. Jetrvu sam izvjestila, kaže ona, ja ne znam šta je ovo. Reko, glavno da smo u pripravnosti ako bi nešto bilo. I tako, kad je jutro osvanulo, sav je se narod iskupio.

Dole sam ošla malo dalje, kod djevera i on mi je reko da nigdje ne idemo, ako bude trebalo da se gdje ide, da će on obezbjediti auto, kamion, da bi se mi gdje prebacili.

Sljedeći dan su javili preko radio stanice da se oružje preda.

Napadali su arkanovci, njegova je vojska bila. Oni su napadali, taj prvi dan, a posle ko je bio, kakve vojske nije bilo, pitaj ti boga. Glavnom ja znam da su oni prvi dan, i tako da je se to najavilo da se mora oružje predat, ako se ne preda sravnice se Bjeljina.

Ja nisam imala oružja. Gledala sam par ljudi da su donjeli, da su imali lovačke puške.

Bilo je možda i tri, četiri automata, jer ja sam ispred moje kuće, dvorišta, vidila kako daju oružje u kamion. I posle sam prošla tuda, okrenula sam se slučajno, nije bilo pet, šest automatski puški, ono su bile sve lovačke puške.

I tako da smo mi tu noć, otišli kod jednog mog rođaka, a imo je ogromnu kuću, dobro sklonište, da smo mi se tu sklonili naveče.

Tu je nas bilo jedno šezdesetero, djece najviše. Ušo je moj rođak na vrata i kaže, ako ikako mogu da se djeca stišaju, da su oni opkolili tu zgradu, i ako čuju i jedno dijete da cikne, da smo mi gotovi svi tu. Ja sam se sva naježila.

Od naši niko nije smio, nije imo sućim, ni jedan metak da opali. Oni su pucali, oblazili oko te zgrade. To je bila ogromna kuća. Čujemo mi kako one vojničke čizme lupaju, beton je okolo.

Nas Muslimane niko nije branio. Ko da brani, su čim da se Muslimani brane, kad nema oružja. Gdje god je bio koje muško i on se isto skrivo ko i žene. Ništa nema od toga.

Mi izađemo malo, vako u dan manje puca, izađemo, mi nji vidimo gdje je neboder, tu gdje su, mi nji vidimo svi su sa automatima, sa onim snajperima. Snajperima, dvogledima, kud se ko šeta. Malo žene odu do kuće, malo nadgledaju.

Ja sam imala par nekih, neke farme pilića. Ja to malo odem da bi nahranila, ja odem par puta, oni puknu, ja prilegnem.

Treću noć nismo nikako tu bili, ošli smo malo dalje, u grad, još bliže tamo bolnici. Gdje moja kuća vamo bila, kaže gori naše to, ta naša ulica kaže izgore sva.

Oni su tamo bacali bombe, pa su gorila sijena ona, tako da su nama najavlivali da je to naša kuća. Sve se granatiralo. Okolo su sve topovi bili postavljeni. Mi smo bili u sredini, sve okruženo. I to je trajalo tri, četiri dana, to nije više trajalo. I posle se to malo smirilo.

Po gradu je bilo dosta srušeno. Jedno dvije i po hiljade Muslimana, kako ja znam, poubijano je, u podrumima.

Ja znam za jedan podrum, da su tu bili, familija Šiptari. Tu su oni poklati, on je držo prodavnicu, mesnicu, tu je jednu noć sedamnestero zaklati u toj kući.

Al kad su najavili da dolazi Plavšićka i Fikret Avdić, kad su javili da će oni da dođu, to je se sve ostaklilo, ulice oprale, do ujutru namistilo, ko da nigdi nikad rata nije bilo.

Kad je se ono malo stišalo, pošle su bile kontrole, nisi smio hodat, dolazili su, kuće su pretresali. Meni su dolazili par puta, pitali gdje mi je muž, gdje radi, kako radi, imam li sinova. Kad su vidjeli da nisam imala muške djece, nisu mi više dolazili. Po danu odvodili su ljude, ubijali, vraćali. Jedne vrate, jedne ne vrate, ne znaš gdje je, ne smeš otić da upitaš. Vređjali su, psovali su. Bio je jedan kamion pored moje kuće i to su me pitali, jel taj kamion moj. Ja sam rekla da nije. Oni su taj kamion odvezli.

Ova ćerka što mi je, mlađa, ona je prepoznala jednog, kaže da je školski drug njen bio. Kaže nije mogo završit za policiju, on je bio završio nako obično osmoljetku.

Sad je policajac. Nije me diro ništa.

Meni su samo kazali da ja moram napustit kuću, da tu mi nemamo više mjesta. Bombe su bacate pred kuće, pred prodavnice, tako da je narod moro da se iseli. Izvjesti ih, kolko imaju vremena, da se onda moraju iselit.

Moj muž je bio u Crnoj Gori. Onda kad se pucalo u Bjeljini, on je bio pošo kući. U Beogradu je čuo da je se zaratilo i on je se vratio nazad. Nismo imali kontakt nikakav, telefone su isključili. On je došo posle možda mesec, dva.

I njemu je došlo, njemu i njegovom bratu, i od brata sinu, došlo da idu u srpsku vojsku da ratuju. Oni nisu htjeli da ratuju protiv Muslimana, na svoje drugove da pucaju.

Pokupili su se i otišli, napustili Bijeljину na dva mjeseca. Ja sam ostala sa ćerkom. Hajde da ostanem, da sačuvam kuću. Da ne idem ako je moro on da ode.

Ali, nije bilo šanse da oстане niko. Narod nije imo para, sve što je imo u kući, sav namještaj, on je davo samo da ga prebaci preko Rače. Ljudi su se prebacivali, u sijeno su se zavlačili, među vreće od kupusa.

Ko je osto, ko nije imo ništa u kući da ga preveze. On je osto i dan danas s njima dole, pati, primio je njegovo prezime i ime srpsko i osto je uz nji da živi.

Muž. Pa kasnije, prošlo je jedno mjesec dana, onda su se veze uspostavile i onda sam ja nazivo da i ja dođem kući iz Crne Gore, iz Titograda. Al ona je meni govorila da ja ne dolazim kući, jer neću se moći vratiti. Ja sam kazo, ja hoću da dođem kući, pa ako se ne mogu vratit ja se ne moram ni vratit, šta ću ja.

U Titogradu sam za nekoliko dana dobio potvrdu da ja mogu da dođem kući. I ja kad sam došo kući, bio sam tu jedno mjesec dana.

Kasnije kad sam ja trebo da idem opet da se vratim na poso, ja sam bio dobio potvrdu, ali mi nisu dali Srbi da se vratim. Nisu mi dali da se vratim, a ja nisam htio da se borim protiv svog naroda, tako da sam ja pokušavo da mi izađemo iz Bijeljine.

Nama je najveći problem bio prebacit se iz Bjeljine u Srbiju, preko rijeke Drine, pošto nas Drina razdvaja. Tu moraš ili čamcem, ili da se sakriješ noćom u neki kamion, ili u sijeno, ili u kupus. Svakako je se narod prebacivo.

Al, dva puta su nas vraćali, al treći put, nas jedno dvanestero, je kamion noćom prebacio u Srbiju. Otišo sam iz Bjeljine 30. oktobra 93. godine. U Srbiji smo se posle razišli, otišli smo kud je ko znao. Tamo nije bilo problema. Vamo iz Srbije lakše je se bilo prebacit.

Ja sam došo u Austriju. Potom sam ženu nazvo iz Austrije, da sam ja u Austriji. Ona je posle izišla isto iz Bjeljine. Žena je se meni kasnije javila kad je došla u Suboticu. Ona je u Subotici bila oko mjesec i po dana, ona je se tu morala prijavit kao izbjeglica.

Tu je dobijala tu pomoć, vadila izbjeglički karton taj, isto ko i ovde. Tu je vadila pasoš.

Kad je sredila papire te, posle njoj prijatelj poslo iz Njemačke garantno pismo i ona je došla u Njemačku. Posle pet, šest dana i ja sam iz Austrije isto otišo kod njia u Njemačku. Eto bili smo tamo u Njemačkoj nešto preko četri godine.

Žena. Ja sam otišla 22. decembra 92 godine, sad će eto pet godina kako sam ja svoju kuću napustila. Kad sam napuštala kuću bilo mi je teško, nisu dali ništa iznijet, plakala sam, al nisam zamišljala da idem dugo. Ja i moja ćerka što smo imale garderobe na sebi, to smo ponijele i ponjela sam jednu presvlaku unutrašnjeg veša, da bi imala bar jednom da se presvučem ako se gdje zadržim. Od mog muža brat, imao je jednog prijatelja Srba, i on je meni reko da ja sa ćerkom mojom ne idem ko što idu ljudi, prevlače se u kupus, sijeno, da oni svašta radu dole, izbace na Drini, na Rači, da izbace u šumi, da rade šta hoće. Mene je bilo strah, imala sam ćerku koja je imala 18 godina, radi nje sam se bojala. I ovaj je prijatelj Srb od mog djevera reko, nemoj da ideš tako, ja kad budem bio slobodan ja ću ti javit i ja ću da vas odbacim do Novog Sada.

Ja sam mu rekla da nemam, samo ću mu platit gorivo. Više mi nije ništa ni tražio. Šta ja znam kako je se prije zvalo u tim parama, milion il milijarde, šta ja znam, znam da je bilo sto, il sto miliona il je sto milijardi u tom novcu tada bilo.

I ja sam njemu nasula gorivo i to platila do Novog Sada.

Niko nas nije kontroliso od Novog Sada, a od Bjeljine je bila kontrola.

On, kad je bio na putarini, platio je tu putarinu. On je bio Srbin, on je svoju ličnu kartu dao. Gdje ideš, idem prijateljima svojim, u nas nije ni zagledo, ni šta smo, ni ko smo. Prošli smo bez problema. Otale isto, sjeli iz Mitrovice za Novi Sad, isto niko nije ni pregledo nam ličnu kartu, ništa. U Novom Sadu izvadimo kartu avtobusku do Subotice. Nisam trebala ni ličnu kartu, ni pasoš.

Ko što kaže muž, ja sam do Subotice i tu sam se zadržala mjesec i po dana.

Ni ćerka, ni ja, pasoše nismo mogli dobiti u Bjeljini, tako da smo mi morale pasoše da vadimo u Subotici. Bili smo kod jedne Hrvatice koja me je primila bez ičega.

Mjesec i po dana stanovala sam kod nje, nije mi tražila ništa kirije, jedino što smo mi morale da se hranimo od sebe.

Kad sam pošla od kuće morala sam da prodam veš mašinu, televizor u boji, da bi imala sućim da se prebacim. I tako da sam ja imala đeparca u Subotici mjesec i po dana malo sa ćerkom da trošim, i da dođem do Njemačke vamo.

U Subotici sam bila kao izbjeglica, prijavila se, pomoć primala, pakete, mjesec i po dana. Oni dan kad sam krenila za Njemačku dobila sam vreću brašna, nas dvije, ja i ćerka.

Taj paket što sam dobila ostavila sam kod ove Hrvatice što me primila.

Ovu ćerku u Njemačkoj nisam ćula šest mjeseci, i bilo mi je drago ono kad su se uspostavile veze sa Njemaćkom, tako da mi je bilo drago da idem kod nje. Ona se porodila i tako sam mislila, kao u posjetu dva, tri mjeseca, pa ću ja da se vratim. Kao eto, nisam ja uopšte imala nadu da ostajem toliko vremena. Rat je bilo, malo je se smirilo, valjda neće više, možda malo bude još nekih problema, ko i sad što se dešaje negdi nekoga ubiju i tako to, reko malo će to duže trajat, al nikad nisam mogla zamislit da ću ja pet godina od moje kuće krenut.

Muž je posle došo, oko 15. januara, februara on je došo. I tu smo bili kod ćerke, otale smo se javili u taj izbjeglićki, kolektivni smještaj gdje se prijavljuje.

Tu smo bili kao izbjeglice u gradu Nildorfu.

U toj jednoj zgradi nas je bilo jedno 36 porodica. Bilo je Albanaca najviše, s Kosova.

Nas Bosanaca nije bilo jedno 10 familija. Bili su uslovi lijepi, možemo da se zahvalimo. Prihvatili su me bolje stranci nego ovde moji Bosanci. Jer kad sam ja došla iz Njemačke u moju opštinu, u Tuzlu, Bjeljansku, neće da ćuju da me prihvate. Ni da ćuju.

A uslovi u Njemačkoj su bili super. Nemam šta da kažem. Tamo smo primali pakete, i po 80 maraka po ćlanu mjesećno od njemaćke vlasti. Osamdeset maraka ja, osamdeset maraka muž. Bilo je da se troši. Bilo je išta, bolje nego ovde što nema ništa.

Tamo je dosadno bilo, nemaš svog drušćva, svog onog naroda, sve stranci. Njemci oni prićaju svoje, kad ga sretneš na ulici, Albanci prićaju svoje. Malo nas ono Bosanaca što je bilo, malo se mi skupimo pa tak i mi o nekoj politici. Prićamo o tome šta se događa u Bosni, kad ćemo kući, šta ćemo. Tak da je prošlo to cjelo vrijeme u razmišljanju, kad da se vratimo u Bosnu i kad svojoj kući.

Poso nisam pokušavala naći u Njemačkoj, ja kao domaćica, nisam nikad radila. Kući sam bila, djecu sam školovala. Nisam nikad radila, imala sam sve, ništa mi nije nikad falilo.

U Njemačkoj imala sam ponudu samo da ćistim WC-a. Po tome nije mi trebo strani jezik, njihov, mogla sam to da radim, al nisam prihvatila kad sam se sjetila da nemam nigdi ništa. Drugi poso nikad nisam tražila, nit me ko ponudio. Da su me nudili bilo kakvim poslom, ja ne bi mogla prihvatit kad ne znam prićat. Nisam

učila njemački, vak nešto malo, ako odeš u trgovinu ili sretnoš na ulici, da se znaš pozdravit, malo ono osnovnije. Kad uđeš u prodavnicu na kasu da znaš odgovorit, pozdravit kad dođeš, to me je interesovalo, baš da ne budem glupa, kad uđem da znam odgovorit nešto.

Mi smo dobili da moramo napustiti Njemačku, nismo imali izbora nikakvi. Sad su oni rekli da imamo pravo da se žalimo preko ti njihovi crkvi, karitasa. Mi smo napravili žalbu tu i žalba nam je se ostvarila, samo tri mjeseca još da nam mogu produžit. Jer, mi smo njima rekli, da mi nemamo se kud vratit, da smo mi sa srpskog entiteta. Nama su Nijemci rekli da mi moramo napustit Njemačku 6. marta, da moramo, da smo mi bračni parovi bez djece, da mi spadamo u drugu fazu.

I kad su nam to produžili, ta tri mjeseca išli smo na sud u Minhen. Rekli su nam, vi morate se vratit, ako nećete da napustite Njemačku, nema vam nikakve pomoći, može da budete, svaki dan protjerani iz Njemačke. Ja to nisam dozvolila da me protjeraju, kad mi je ograničena viza, istrajala, ja sam otišla, javila se. Dali su mi putni trošak, ako mogu i to da dodam, meni 300 maraka, mužu 300 maraka. To smo sve dobili kao pomoć, i za kartu i za prtljag što imamo. Bila je karta džaba, al nije naš šofer autobusa htio da nam prizna kartu. I tako od ti 600 maraka mi smo platili kartu.

Kćerka mi je bila do 1. jula 96. godine u Njemačkoj. Ona je prije na dvije godine se upoznala sa ovim dečkom iz Zenice, zabavljala se s njim i onda je 1. jula njemu došlo da ide. On je samac, on je bio ranjen, i tamo je bio na liječenju. Oni su se tamo u Njemačkoj uzeli i oni su otišli 1. jula 96. godine za Bosnu. Ja sam ostala još osam mjeseci posle njih.

U Bosnu smo se vratili 7. marta 97 godine. Nisam mogla da iščekam taj trenutak da krenem. Ja bi krenila prije da napustim Njemačku, al su rekli ne smije se dobrovoljno napustit, neće u Bosni da prime ako dobrovoljno napustiš Njemačku. Dobiješ izgon.

I tako sam jedva čekala taj dan kad da krenem. Tako sam se osjećala, nikom kazat ne mogu, sva radosna.

Ja sam došla tu u Zenicu kod ćerke, malo se odmorila, tri četiri dana bila, onda sam otišla sa njom, tamo da se javim u moju opštinu, Tuzlu, da sam stigla ja iz Njemačke kao izbjeglica. Moja ćerka ovoga u opštini što prihvaća izbjeglice, poznaje ga, jer je blizu njegove žene radila u Bjeljini, kao frizerka. I njegova je žena frizerka, i mislila sam da će bar on da nam ustupi mjesto, pošto se poznamo. Ni da čuje. Kaže, mi smo popunili, mi nemamo gdje primit vas, nema mjesta. Ja plačem, gdje ću ja sad s mužom, jel na ulicu da živim. Neće da čuje da priča s tobom, a da te savjetuje, nema ni govora.

Malo prije sam ja naglasila da kao stranci da su nas primili bolje. Odma prihvatili, evo ovo, evo ovo, čim smo došli u Njemačku. A došla u moju opštinu, u moju Bosnu, u moju zemlju, ni da priča s tobom. Kakva pomoć. Neće da me uputi, kome da se obratim, neće da me primi.

Tako me moja opština nije prihvatila.

I ja sam se vratila opet kod ćerke.

Ne mogu ja bit kod ćerke, i oni imaju dvosoban stan, njih petero. Ja sam pokušala ovde u Zenicu da se prijavim. I tu sam imala isto problema, neće da me prime, jer nije to moj kanton, nije moja opština. I tamo, i vamo, i dva, tri puta opet dole u opštinu zeničku, tu gdje se prijavljuju izbjeglice, plaćem ja, nemam ja kud, šta ću ja sad, gdje da idem.

Tako da su oni mene u Zenici prihvatili i rekli da ima ovde mjesto.

Ja se divim ljudima iz Bosne koji su bili ovde za vrijeme rata i sad šta su doživili i preživili, i to bez ikakve pomoći. To što smo mi bili vani za vrijeme rata, nema problema. Jedino kad smo mi došli, vako znaš, oni malo između se pričaju. Stranci koji dođu njima ne treba pomoć, oni imaju pare. A ja kao izbjeglica, ja i moj muž, ja imam sve papire iz Njemačke koje sam dobila, kako nisam radila, kakvu sam pomoć primala, koliko sam bila, koliko sam pomoći primala.

Ja ne moram ovde u kampu ljudima to da dokazivam. Ja to, ako gdje bude trebalo, ja ću da dokažem. A oni su to malo, i dan danas, malo se šuška, kao bili su tamo. Nisam ja od 25 godina, da sam tamo radila i da sam s parama.

A upravnik je reko, da mi se moramo primit izbjeglice, bez obzira, šta smo mi radili, jesmo il nismo. Jedino se njemu zahvaljujem što je to izjavio.

Život ovde je nikakav, al kad nemamo bolje moramo da živimo. Nigdi mi nije bilo, ko što mi bilo kod moje kuće. Moramo ovde, nisu nam uslovi nikakvi, al mora da se trpi dok se ne oslobodi da se vratimo kući. I taj dan jedva čekam da dođe, da kaže da ja možem da idem kući mojoj.

I ako mogu da dodam još ovo, da ja sad kao izbjeglica, uopšte ne osjećam se da sam u Bosni, kad nisam kod svoje kuće još. Kad budem u svom dvorištu, tad ću ja da budem sva sretna i da znam da nisam izbjeglica.

Svoje vrijeme provodimo ovde, tako što sjedimo u ovoj sobi, izađeš vani, vratiš se, nikakvi uslovi nisu. Dosadno, sjedi, lezi, na prozor viri, ko u logoru nekom.

Nemam primanja nikakvih u novcu, ni od kog.

Muž. Jedino ova gibira što se primi ovdale, i ona je umanjena svaki drugi mjesec, a pomoći novčane nemamo nikakve.

Otkud poso kad ja imam 53 godine, a dvajest šest, sedam godina sam radio, a ima ljudi i mlađi da nemaju posla da imam ja, ko će mene primit sad. Imaju borci, mladi ljudi koji su se borili, nisu se ni oni zaposlili a da se ja zaposlim.

Žena. Vezom čujem da je naša kuća u Bjeljini ispravna. Srbi u njoj žive, čovjek iz Tuzle.

Ja sam čula preko prijatelja, da on u Tuzli ima kuću. Ništa srušeno nije kad oni žive dole.

Svoju kuću nisam vidjela od kad sam ošla u Njemačku. Imala bi želju da odem. Vratila bi se kući kad bi imala priliku, što se ne bi vratila. Ako bi se vratio moj onde narod sav da živi i ja ću da se vratim. Ako se neće niko da vrati, ne mogu ni ja sama.

Ja želju imam, a sad za mogućnost, to ovi koji zasjedaju, oni znaju. Ja samo želju svoju imam. A ovi koji zasjedaju po Bonu, po tam koje kud, po Dejtonskim sporazumima, oni znaju kad će to biti, mada ni oni ne znaju tačno. Ja samo imam svoju želju da se vratim i sva bi sretna bila da se vratim.

Muž. Ja mislim da bi mogli mi da živimo tamo, samo da nam dozvole povratak, Srbi da nam dozvole. Ali nema veze sad ako budu ti dokumenti u njihovim, kako oni budu zahtjevali.
Mi ćemo prihvatit samo da nas puste da mi živimo slobodno, da nas ne dira niko.

Žena. Sad, moje najteže brige, moje najteže teškoće su što nam ide zima, što nemamo uslove ovde. Prvo nemam ja, što sam bolesna, nemam mogućnosti za već da perem, ne smjem u hladnu vodu ruke. Nemam se gdje okupat, ne možeš ti otić van zgrade izać kad je zimsko doba.

Prije rata nisam bila bolesna, sad sam bolesna. Trebam sad svake sedmice ja da idem na kontrolu, zbog pritiska. Doktora ovde nemamo, bio je, ali ga sad nemamo.

Mora da se plaća, odakle. Nemamo telefona nazvat ako je neki slučaj.

Prošli petak sam bila kod doktora, došli su za starce. Ja sam otišla, primili su me, iako nisam među tim osobama. Primili su me, kontrolisali, i kažu, ženo ti moraš da se kontrolišeš svake sedmice. Ja kažem nema doktora, kaže, mi ćemo opet da naiđemo u sledeći petak, obavezno doći.

Imam par neki tableta to trošim i tako. Nije džaba, jedne sam platila, a jedne su mi oni dali. A ove što sam platila, te mi ćerka, ova u Zenici kupila.

Pitate me za rat u Bosni. Šta ja znam što je bio, u to se ne razumim. Zašto je bilo, kakvo je bilo, u vezi čega su započeli, to vam ne bi mogla reći. Mislim ovo sve što sam rekla, sve je ovako i sve je istina, a već to ne znam. Ne bi vam znala rijet zašto je i kako je.

Ko bi mogo bit kriv za rat, nego onaj ko je započeo prvi. Ja bar tako mislim. Ko je započeo ratom on je i kriv. To su Srbi. To je moje mišljenje.

Ne vjerujem da je iko imo interesa od rata. Tu su samo bili gubici. Mislim da su najveći gubici na našoj strani, da su žrtve naše najviše bile.

Kako se ne ispoštiva Dejtonski sporazum moglo bi bit ponovo rata u Bosni. I možda bi bilo, al imaju ova strana vojska. E sad kad oni odu ko zna kako može da bude.

Al i kod nji se svašta dešava, i preko nji vidi se šta se radi, čuje se to sve, sve je to u javnosti, ne krije se, šta rade u nji, s njiha, vozila njihovi, njihove premlaćuju. Znači to je malo još što se oni zadržaju, a da nema nji ko zna šta bi bilo.

Muž. Mislim da je rat počeo na neki način zbog nacionalnih razlika, ubacili su se ljudi za stolice svoje, ko će da vlada ovom zemljom. Neko da se napljačka i obogati. Uvijek nekome bude rat, nekome brat.

Žena. O mirnom životu u Bosni, šta ja znam. Ja kao prva nisam nikakav ratni zločinac, ja mogu da živim. A kako drugi, ne znam za drugog. Ja kao sebe osjećam. Teško hoće da bude. Biće, da neće biti one prijašnje ljubavi ko što je bilo između nas, Srba, Hrvata, Muslimana A nisu svi isti. Ima ljudi stvarno koji su dobri i koji nisu zločinci, s njima će moći da se živi. A koji su zločinci, bez obzira bili, Muslimani, bili Srbi, bili Hrvati, neće moći se. Ne mora to da znači samo da budu oni. Ima i naših. I naši isto tako zločinci, ko je god bio zločinac ne može.

Kada bi ponovo bio rat nigdi ne bi bižala. Kad bi sutra se vratila mojoj kući i zaratilo se opet, nigdi ne bi išla. Bilo mi je izbjeglištvo preko glave. Šta se desilo, da se desilo, nigdi ne bi makla od kuće, pa nek ginem u kući. I ovo da vam kažem iskreno, da mi nije bilo ove ćerke, pošto je bila djevojka, i svašta je se dešavalo, silovanja i to. Da mi nije bilo nje, ja, muž je otišo, nek ide, ona je ćerka udata s mužem otišla, nek ide, ja bi ostala kući, šta hoće nek bude s mene. Radili sa oprostjenjem s mene šta htjeli radili, nigdi ne bi makla. Jer, izbjeglištvo, samo kad kažu da si izbjeglica, dovoljno je.

Što se tiče religije, mislim da ona nije važan dio identiteta. Ja mislim da praktikujemo svoju religiju više nego prije rata, jer svašta je se dešavalo, i ne može se to lahko prebolit. To se lahko ne zaboravlja. Al ako mora da se živi, moramo.

Naše gledanje na druge religije zbog rata je se promjenilo. Ima manje povjerenja, nemaš više u onoga svoga komšiju povjerenja. Što si s njim jeo, pio, ne možeš sutra da mu vjeruješ, ni on meni, ni ja njemu.

Muž. Svako gleda sad svoje.

Žena. To bio Srb, bio Hrvat, ni Muslimani njima, ni oni nama. Nema povjerenja više. To je ono što ja kažem, što oni nas sad vraćaju da mi s njima da živimo, a ne znam kako. Posebno mi Muslimani, mi smo drugačijeg, kako kažu stari ljudi pa sam to i ja čula, duha.

Možemo sve da pregazimo ono, više nego oni, i mi gdje god je ko došo, posjetio, došo da se vrati, nikakvih incidenata nema, a mi gdje god odemo, sve su teži i teži slučajevi.

Ja samo gledam da se narod vrati, narod svojim kućama, da se omogući narodu da radi. Mislim kad bi se vratio narod svojim kućama, pa neke firme počele s radom.

Posle rata ne znam kako će da bude, a prije rata meni je bilo dobro, živila sam, sve sam stekla, radio muž gde stio, niko nije nikom zabranjivo. Nije niko raspitivno, ko je predsednik, šta je, bio je život dobar. I sad mene uopšte ne interesuje ko sad da bude na vlasti, samo da pusti mene da ja živim, da imam sebi gdje zaradit, da se ja ne patim, da ja imam sve uslove ko što sam imala, mada nećemo nikad imat oni uslova. Al makar neki dio uslova. Sad kažem ne mogu ono imat nikad,

moje unučadi što ja imam oni neće imat što smo mi imali, al nek me pusti onako skromno da živim, sredine, da sam noćas legla, da ne mislim ko će mi doći na vrata, hoćel mi odvest muža, hoćel me maltretirat. Meni je dosta više izbjeglištva. Ja ličnu moju želju imam samo da se vratim mojoj kući i da provedem moje stare dane u mojoj kući. I ako sam bolesna da rahat legnem, da se opustim u mojoj kući, to imam želju.

Ja želim da sav moj narod radi i da se omogući svom mom narodu da radi i da živi bez nekog zastrašivanja. Tako je najbolje da živi naš narod.

Imam poruku za čitaoce, da prenesu jedno drugom, da kažu kakva je situacija vamo kod nas, da poruka ide od prijatelja do prijatelja, da se sazna šta je i kako je, eto to bi imala. Da više naroda sazna, šta se dešava vamo. Mislim da je to krajnje rješenje.

<< Nazad